

KERTOMUS VIRKAMATKASTA ITÄ-SUOMEN KANAVILLE 4-5/12 1978

Tie- ja vesirakennushallituksessa on parhaillaan vireillä kaksi erillistä "museohanketta", tiemuseo ja kanavamuseo. Jälkimmäistä suunnittelemaan on vesitieosastossa perustettu ns. kanavamuseotoimikunta, jonka tavoitteena on lähiaikoina laatia alustava muistio kustannusarvioineen ja toimenpideohjelmineen asiasta. Kerman kanavan perusparannustöiden johdosta käydyissä keskusteluissa lokakuussa 1978 korostettiin museoviraston osallistumisen tärkeyttä museohankkeeseen jo suunnittelun alkuvaiheissa.

Tässä kuvatun matkan tarkoituksena oli käydä Varkauden seudun ja Pielisen vanhoilla kanavilla, pitäen silmällä ennenaikaa niiden nykytilaa ja soveltuvuutta museokäyttöön. Vesitieosastolta mukana olivat insinöörit Vainio ja Tirkkonen sekä autonkuljettaja. Kahden päivän aikana tutustuttiin seuraaviin kohteisiin:

Varkaus, Taipaleen kanava. Ensimmäinen valtion rakentama sulkukanava maassamme (1835-39). Vanhan kanavan lähele rakennettiin hätäaputyönä uusi syvämpi ja leveämpi kanava vuosina 1867-71 (maksoi noin 250 työntekijän hengen, muistomerkki). 1960-70-luvuilla Taipaleen toinen kanava uusittiin täydellisesti. Vanhin kanava on ollut käyttämättömänä 1860-luvulta asti. Siinä on ollut kaksi sulkua puisine sulkuportteineen. Viimeksimainitut ovat hävinneet mutta lienevät rekonstruoitavissa. Osa kanavasta on peittynyt korkean tiepenkereen alle. Kivityö on karkeahkoa ja kanavan sivut ovat ainakin jossain vaiheessa olleet verhotut lankutuksella. Jätettä siitä on näkyvissä vedenpinnan alapuolella. Kanavan ja erityisesti sulun reunalta kasvavat puut ja pensaat ovat ja pudottaneet alas paljon kiviä ylhäältä. Annoin ohjeet puuston poistamisesta noin 2-3 metrin etäisyydellä kanavan reunasta. Vanhaa raken-

nuskantaa ei kanavalla ole. TVH:n punatiilinen korjaamorakennus 1920-luvulta jäänee lähiaikoina tarpeettomaksi ja lienee käytettävissä näyttelytiloiksi tms, joskaan sen sijainti ei ole kovin hyvä.

Konnuksen kanava. Leppävirran kirkonkylän pohjoispuolella, Saviveden ja Koiron välillä. Ensimmäinen kanava on rakennettu jokseenkin samoihin aikoihin kuin Taipaleen kanavakin (1835-39). Kanavahistoriallisesti Konnus on erityisen mielenkiintoinen, koska siellä on rinnakkain neljä eri-ikäistä kulkuväylää: 1) osittain perattu luonnonuoma myllynjäännöksineen 2) 1830-luvulla rakennettu kanava, tosin 1917-19 uittokanavaksi muutettuna. 3) Toinen kanava, rakennettu 1865-69, edelleen lähes alkuperäisessä asussa 4) Edellisten viereen 1970-luvulla rakennettu moderni kanava. Kanava-alue on maisemallisesti kaunis ja hyvinhoidettu. Lukuunottamatta 1800-luvulla rakennettua huvimajaa ei vanhaa rakennuskantaa ole säilynyt.

Viannon kanava. Maaningan lähellä Kallaveden-Iisalmen välillä. Kanava rakennettiin jonkin verran aikaisemmin kuin Saimaan kanava (1849-52). Kanavassa on ollut yksi sulku, puiset sulkuportit ovat hävinneet. Myös tämän kanavan lopupään yli kulkee häiritsevä tiepenger. Rakennusteknisesti kanava on poikkeuksellisen mielenkiintoinen ja varsinkin kivityö sulussa on lähes "saumatonta". Ei rakennuksia, vanhaa puustoa on.

Ahkiolahden kanava. Viannon kanava osoittautui epäonnistuneeksi ja alimitoitetuksi lähes heti Saimaan kanavan valmistuttua (1856). Se korvattiin joitain kilometrejä siitä kaakkoon rakennetulla Ahkiolahden alunperin kaksisulkuisella kanavalla (1866-74). Kanavaa on uusittu useaan otteeseen ja sen nykyasu on lähinnä 1960-luvulta. Ei vanhaa rakennuskantaa säilynyt.

Ruokovirran kanava. Yksisulkuinen käytöstä jäänyt kanava Ruokoveden ja Maaninganjärven välillä. Rakennettu 1878-9, korjattu 1889, 1903, 1914. Kaunis hyvin säilynyt kanavakokonaisuus. Puiset käsikäyttöiset sulkuportit toimintakunnossa. Kanavanvartijan asunto (tyyppitalo 1870-luvulta) ja osa ulkorakennuksista jäljellä. Kanavan vieressä Ruokovirran taistelun (1808) muistomerkki.

Utran kanava. Yksi Pielisjoen kymmenestä vanhasta sulkukanavasta (järjestyksessä etelästä Joensuu, Utra, Kuurna, Paihola, Haapavirta, Jakokoski, Saapaskoski, Nesteri, Kaltimo, Häihä). Pielisen väylä on kokonaan uusittu ja kaikki vanhat sulkukanavat ovat jääneet tarpeettomiksi tai ne on rakennettu uudestaan (Joensuu). Utrassa oli 1800-luvulla paljon teollisuutta, mm lasitehdas ja sahoja. Vuonna 1832 rakennutti N.L. Arppe sinne Suomen ensimmäisen varsinaisen sulkukanavan. Se on myöhemmin täytetty, mutta uoman sanotaan erottuvan maastossa. Seuraava Utran kanava rakennettiin 1874-83. Se uusittiin nykyiseksi uittosulkuksi osittain vanhan kanavan paikalle 1945-51. Utrassa on ilmeisesti Suomen kanavalaitoksen vanhin säilynyt siirtä, yhtiön Ericsson & Cowie Turussa 1854 valmistama rullasilta (siirretty Saimaan kanavalta Mustolasta). Kanavanvartijan asunto 1870-luvulta on edelleen käytössä. Kaunista puustoa.

Saapaskoski. Yksisulkuinen kaunis kanava. rakennettu 1874-83. Sulkuportit on poistettu. Pielisen kanaville tyypillinen kanavanvartijan asunto on juuri peruskorjattu ja vuokrattu 25 vuodeksi. Sen ulkorakennukset on purettu.

Jakokoski. Rakennettu 1874-83, alunperin puinen sulku on uusittu kiviseksi 1907. Nykyisissä käsikäyttöisissä puisissa sulkuporteissa on vuosiluku 1930. Ehkä täydellisimpänä säilynyt vanha kanavakokonaisuus Suomessa. Kanava on edelleen käyttökunnossa ja kesäisin matkustajalavareitti kulkee sen läpi. Kanavanvartijan koristeellinen tyypitalo (2 huonetta ja keittiö) on kunnostettu viime vuonna. Lisäksi sen ympärillä ovat kaikki asetusten määräämät ulkorakennukset (navetta-aitta-käymälä, sauna, harmaakivikellari), kaikki hyvässä kunnossa. Sulun vieressä on kunnostettuna vanha pärekattoinen settivarasto (lankut kanavan sulkemista varten). Jakokoskelle on jonkin verran kerätty vanhaa kanaviin liittyvää esineistöä.

Muista Pielisjoen vanhoista kanavista on Kuurna kokonaan veden alla, joskin sen uoma erottuu. Rakennukset on purettu. Samoin veden alla on Paihola, joskin kanavanvartijan asunto on säilynyt. Haapavirran kanava on edelleen käyttökunnossa. Vanha kanavanvartijan asunto on kesähuvilakäytössä. Kaltimon osittain säilynyt kanava rakennuksineen on vuokrattu Enon kunnalle vuoteen 1984 (mm kesäteatteri). Osa

Häihän kanavasta on veden alla mutta sulku on edelleen käyttökunnossa. Kanavanvartijan tyyppitalo on huvilana. Nesterinsaaren kanava on jäänyt tarpeettomaksi jo aikaisemmin ja on nyt suurelta osin veden alla. Erikoisuutena mainittakoon, että Nesterinsaaren kanavanvartijan asunnossa toimi vuosina 1877-79 erikoinen kanavarakennusmestarikoulu. Joensuun kanava on kokonaan modernisoitu. Vanhan kanavan valmistumisen kunniaksi pystytetty muistokivi on uuden kanavan varrella.

Samalla matkalla käytiin lisäksi Saimaan kanavan Mustolan sululla. Sen kanavakonttorin alakertaan on kerätty Saimaan kanavien rakentamista esittelevä näyttely, samoin siinä on tallennettuna kanavia koskevaa piirustusaineistoa, valokuvia yms. Mustolassa mainittiin mahdollisuudesta kaivaa esiin täytetty, 1850-luvulla rakennettu kuivatelakka.

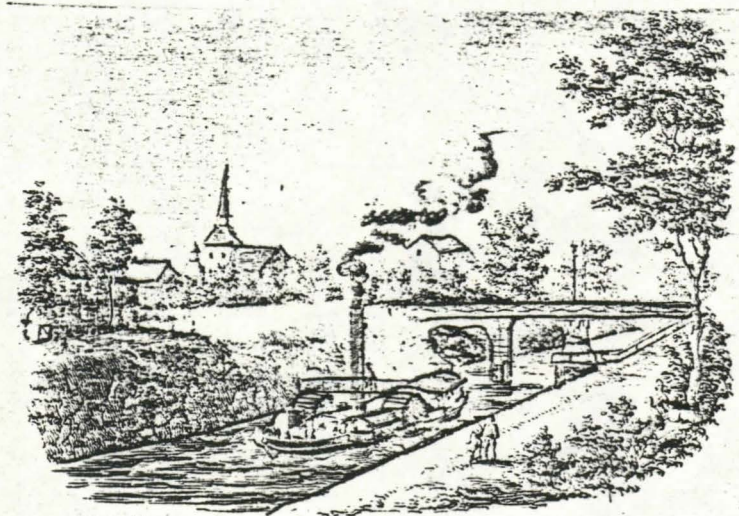
Yhteenvedo: Matkan tuloksena todettiin, ettei mitään itseselvästi kanavamuseon sijoituspaikkaa ollut löydettävissä. Selvimminä vaihtoehtoina pidettiin Viannon-Taipaleen kanavia, Jakokosken kanavaa Pielisellä ja Saimaan kanavaa, erityisesti Mustolan sulkuja. Kaikilla niillä oli selvät puutteensa (Taipaleella ja Viannolla vanhan rakennuskannan ja näyttelytilojen puuttuminen, Jakokoskella samoinkuin Ruokovirralla puutteelliset maantieyhteydet ja valvonta, Mustolan "moderni" ympäristö). Tästä syystä päädyttiin keskusteluissa siihen, että yhden kanavamuseon sijasta perustetaan useita erillisiä ja osittain omaa erikoisalaansa esitteleviä "toimintapisteitä". Ne pyritään valitsemaan siten, että jokaisen Suomen vesipiirin osalle tulee yksi. Samalla vältetään keskittyminen pelkästään Saimaan vesistöön ja huomioidaan kanavarakentamisen vaiheet myös Näsijärven, Päijänteen ja Keitelelen vesistöissä. Alustavasti kaavailtiin seuraavanlaista toimintasuunnitelmaa:

- Kanavamuseon arkisto ja keskus tulee Saimaan kanavalle Mustolaan hyvien tilojensa ja yhteyksiensä vuoksi. Näyttelyssä keskitytään etupäässä Saimaan kolmen eri kanavan vaiheisiin ja niiden taloudelliseen & yhteiskunnalliseen merkitykseen.
- Taipaleen kanavalla esitellään näyttelyluontoisesti erityisesti 1830-luvun kanavarakentamista, mutta myös kanavarakennustekniikan kehittymistä yleensä. Asiasta kiinnostuneita ohjataan tutustumaan myös läheisiin Konnuksen ja Viannon kanaviin.

- Jakokoski poikkeuksellisen hyvin säilyneenä kanavakokonaisuutena esittelee erityisesti kanavahenkilökunnan työtä ja asumistapaa, mutta myös kanavien merkitystä uittoväylänä.
- Heinäveden reitin toimintapisteeksi kaavailtiin Varistai-paleen sulkuryhmää erikoisuutensa ja näyttävyytensä (neljä sulkua portaattaisesti peräkkäin). Se on myös suosittu matkailureitin varrella.
- Päijänteen vesipiirin alueella pidettiin mahdollisina kanavamuseon tai näyttelyn sijoituspaikkoina joko Vääksyn, Muroleen tai Herraskosken kanavia.

Matkan aikana keskusteltiin mahdollisuuksista aikaansaada koko kanavaverkostomme kattava kulttuurihistoriallinen inventointi mahdollisimman pian. Useita arvokkaita siltoja, rakennuksia yms. on viime vuosina purettu vain siksi, ettei niiden merkitystä ole ymmärretty.

Erkki Härö.

TÄRKEIMMÄT VANHAT KANAVAT, JOTKA EIVÄT OLE ENÄÄ KÄYTÖSSÄ

SAIMAAN KANAVA rakennettu 1845-1856

1. Avokanavat 150 m ja 200 m Lauritsalan rautatiesillan kohdalla.
2. Mälkiän vanhat sulut
3. Pien-Mustolan sulku
4. Mustolan vanhat sulut ja telakan portti
5. Avokanavaa 1,5 km Soskuan sulun itäpuolella
6. Avokanavaa 6,0 km välillä Kansola-Suikki.
Kanavaosalla on mm. alijohto ja rullasillan paikka.
7. Avokanavaa 500 m Nuijamaalla.

VARKAUS-KUOPIO

8. Taipaleen sulkukanava	rak. 1835-1840
9. Konnuksen laivasulku	rak. 1865-1868
10. Konnuksen uittosulku	rak. 1917-1919

KUOPIO-IISALMI-KIURUVESI

11. Ruokovirran sulkukanava	rak. 1878-1879
uusittu 1889, 1903, 1914
12. Viannon sulkukanava	rak. (1866-1869) 1849-52
13. Saarikosken sulkukanava	rak. 1900-1907

IISVESI-PIELAVESI

14. Säviän avokanava	rak. 1892-1895

PIELISJOKI

15. Utran uittosulku
Kanavalla on vahha rullasilta.	rak. 1945-1951
16. Kuurnan sulkukanava
(veden alla)	rak. 1874-1883

17. Paiholan sulkukanava
(veden alla)	rak. 1874-1883
uusittu 1917-1918
18. Haapavirran sulkukanava	rak. 1874-1883
uusittu 1913-1915
19. Jakokosken sulkukanava	rak. 1874-1883
uusittu 1907
20. Saapaskosken sulkukanava	rak. 1874-1883
uusittu 1912-1913
21. Kaltimon sulkukanava	rak. 1874-1883
22. Häihän sulkukanava	rak. 1874-1883

22.3.1973/POS

KANAVALAITOKSEEN KUULUMATTOMAT KANAVAT JA AVATTAVAT SILLAT

OBS! VAIN KÄYTÖSSÄ OLEVAT

▽ VENESULUT

- 1 STRÅKA
- 2 JÄRVENKARI
- 3 VINTERINRAUMA
- 4 HUNDHOLMEN
- 5 HÄSTGRUND
- 6 GERTRUDSTRÖMMEN
- 7 PALMA
- 8 KRÄKILÄ
- 9 VEHKATAIPALE

○ AVOKANAVAT

- 10 MINASSUNDET
- 11 LAAJASALO
- 12 IDGRUND
- 13 ERLANDSKÄRET
- 14 BOCKHOLM
- 15 RAIKUU
- 16 TELATAIPALE
- 17 VIRTASALMI
- 18 VUOLTEE

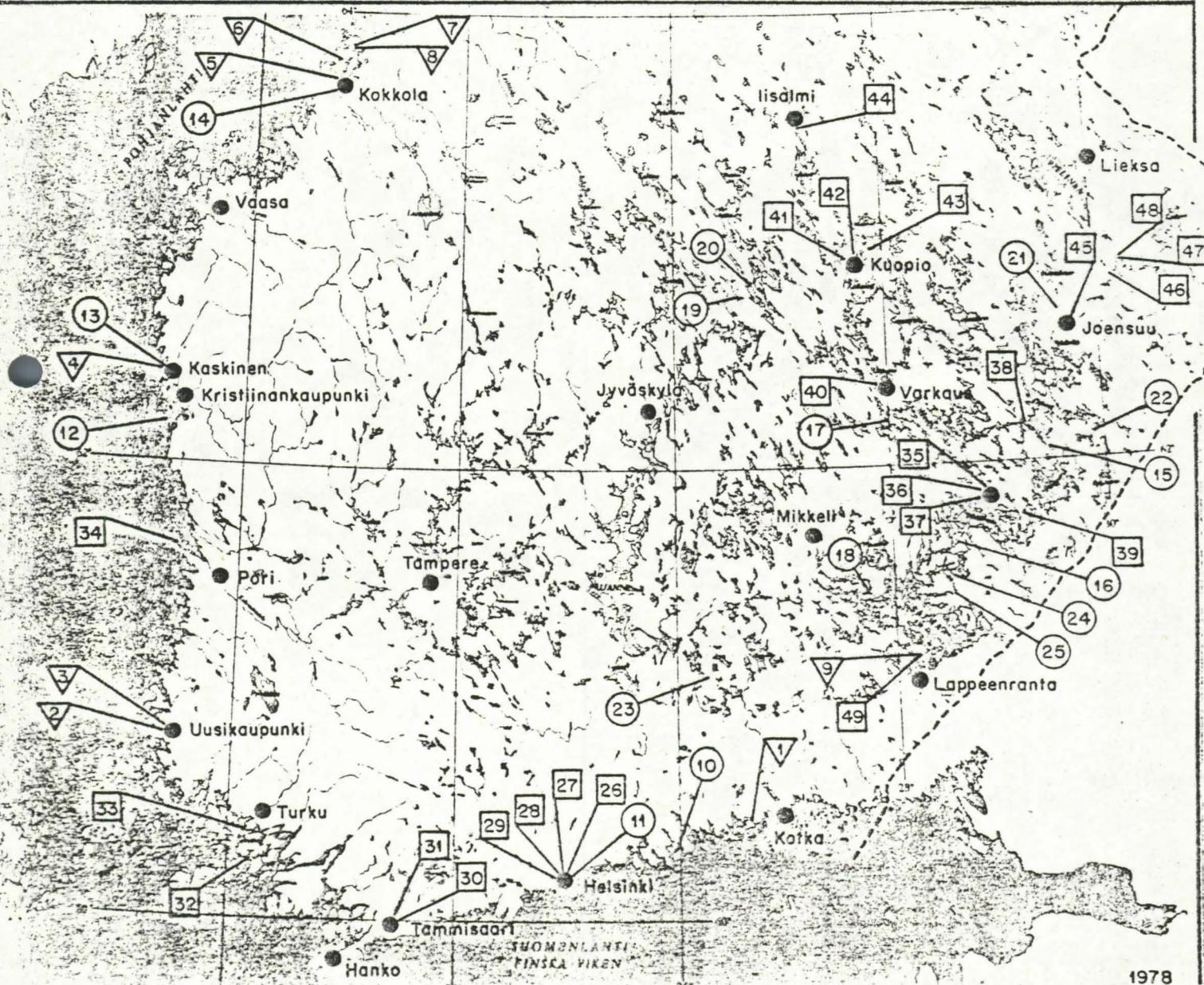
- 19 RIITUNVIRTA
- 20 TERVOLA
- 21 HÖYTIÄINEN
- 22 PUHOS
- 23 KIMOLA
- 24 KUKONHARJU
- 25 KÄYHKÄÄ

□ AVATTAVAT SILLAT

- 26 HEVOSSALMEN KÄÄNTÖSILTA
- 27 KAUPPATORIN KÄÄNTÖSILTA
- 28 HIETALAHDEN KÄÄNTÖSILTA
- 29 LAUTTASAAREN LÄPPÄSILTA
- 30 POHJAN LÄPPÄSILTA
- 31 POHJAN KÄÄNTÖSILTA
- 32 LILLHOLMENIN PONTTONISILTA
- 33 SATAVAN PONTTONISILTA
- 34 REPOSAAREN LÄPPÄSILTA
- 35 KYRÖNSALMEN LÄPPÄSILTA
- 36 KYRÖNSALMEN RAUTATIESILTA
- 37 OLAVINLINNAN JALANKULKUSILTA

- 38 VIHTAKANNAN KÄÄNTÖSILTA
- 39 VIRTASALMEN KÄÄNTÖSILTA
- 40 TAIPALEEN KAN. RAUTATIESILTA
- 41 PÄIVÄRANNAN LÄPPÄSILLAT
- 42 PÄIVÄRANNAN RAUTAT. LÄPPÄSILTA
- 43 JÄNNEVIRRRAN KÄÄNTÖSILTA
- 44 PELTOSALMEN KÄÄNTÖSILTA
- 45 JOENSUUN RAUTATIESILTA
- 46 KALTIMON MAANTIESILTA
- 47 UIMASALMEN MAANTIESILTA
- 48 UIMASALMEN RAUTATIESILTA
- 49 VEHKATAIPALEEN LÄPPÄSILTA

MUSEOVIRASTO
RAKENNUS-
OSASTO

KANAVALAITOKSEEN KUULUVIEN KANAVIEN JA AVATTAVIEN SILTOJEN SIJAINTI

